

коменданта В. О. Черткова з приводу бунту сіроми з архіву Новоросійської губернії взагалі втрачені [1, 111].

Примірник праці М. Терновського „К истории Запорожского края“, який зберігається в бібліотеці Академії наук України ім. В. Вернадського має дарчий напис: „Многоуважаемому Василию Алексеевичу Беднову на память автор студент Н. Н. Терновский. Екатеринослав 20-е ... 1904 г.“, належав, вірогідно, В. О. Біднову. Історик і архівіст, залишивши Катеринослав, з 1918 року працював на посаді професора у створеному Гетьманським урядом П. Скоропадського Українському державному університеті в Кам'янці-Подільському [10, 450]. Звідти у листопаді 1920 року В. О. Біднов виїхав у Польщу, залишивши частину рукописів і книг. У Київ книга потрапила із бібліотеки Кам'янець-Подільського університету, про що мається відповідний штамп. Про подальшу долю дослідника М. М. Терновського відомо, що, як історик і археограф він був членом Київської ученої архівної комісії. Надрукована ним збірка документів з історії останніх часів Запорожжя стала бібліографічною рідкістю, тому подані документи нададуть можливість скористатися ними широкому загалу дослідників.

Література:

1. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Опис справ. – К.: Наукова думка, 1994.
2. Беднов В. А. Последний кошевой Запорожья. П. Ив. Калнишевский // ЛЕУАК. – Вып. 1. - Екатеринослав, 1904.
3. Греков В. О. Бунт сіроми на Запорожжі 1768 р. // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. – Кн. 11. – К., 1927.
4. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. – Вип. 4: Листи Д. І. Яворницького до діячів науки і культури / Упоряд. С. Абросимова, Н. Василенко, А. Перкова; За заг. ред. Н. Капустіної. – Дніпропетровськ: Арт-Пресс, 2005.
5. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України. – Т. 2. – К.: Либідь, 1995.
6. Скальковський А. О. Історія Нової Січі або останнього Коша Запорозького. – Дніпропетровськ: Січ, 1994.
7. Терновский Н. Н. К истории Запорожского края // Вестник Екатеринославского земства, 1904- № 25,26.
8. Терновский Н. Н. К истории Запорожского края. – Екатеринослав: Типография губернского земства, 1904.
9. Українські історики ХХ століття. Бібліографічний довідник. - Вип. 2, частина 2. – К., 2004.
10. Ульяновський В. І. Історик церкви Василь Біднов // Дніпропетровський історико-археологічний збірник. – Вип. 1: На пошану професора Миколи Павловича Ковальського. – Дніпропетровськ, 1998.
11. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Т. 1. – Львів: Світ, 1990.

А.С. Салюк

ВІЙСЬКО ЗАПОРОЗЬКЕ НИЗОВЕ (КОЗАЦЬКЕ ТОВАРИСТВО НІКОПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ): ВІХИ НЕДАВНЬОЇ ІСТОРІЇ

Наприкінці 80-х років ХХ ст. на хвилі перебудовних процесів в Україні стрімко розпочався процес національно-культурного відродження. У Нікополі в 1988 р. з кола виникла шанувальників української мови виникла ініціативна група, котра наступного року створила міськрайонний осередок Товариства української мови ім. Т.Г. Шевченка (ТУМ) за головуванням вчителя української мови Героя Соціалістичної Праці Ніни Кириченко. У своїй діяльності активісти товариства широко пропагували історію рідного краю, зокрема часів запорозького козацтва; вони ж створювали перші на Січеславщині дитячі козацькі загони. Одними з перших сформувалися загін ім. Івана Сірка у с. Капулівка, під керівництвом історика і краєзнавця Л.Ф. Бурди, а також загін ім. Івана Богуна у м. Нікополі (керівник Т.Г. Жовніна).

У травні 1990 року під час проведення урочистей біля могили кошового отамана І.Д. Сірка актив товариства української мови ім. Т.Г. Шевченка міста Нікополя і Нікопольського району подав звернення до Верховної Ради та Ради Міністрів УРСР з пропозицією створити у Нікопольському районі історико-культурну заповідну територію у місцях, пов'язаних з історією запорозького козацтва.

На початку серпня 1990 року біля могили кошового отамана Івана Сірка відбулися масові заходи (зарєстровано 127 тисяч гостей з різних куточків України та закордону), присвячені 500-річчю українського козацтва. В їх організації та проведенні взяли участь активісти Нікопольського міськрайонного ТУМу, зокрема у проведенні Всеукраїнської наукової конференції, присвяченної вивченню історії запорозького козацтва. Ці знаменні дні стали поштовхом для утворення громадських козацьких організацій, що згодом об'єдналися у Всеукраїнську організацію “Українське козацтво”

© Салюк А.С.

1 червня 1991 року за ініціативи актива ТУМу, депутатів міської ради М.П. Жуковського, Б.Ф. Бабенка, відомого кобзаря Миколи Топчія була створена Нікопольська міська організація “Микитинська Січ”, що увійшла до складу міжобласного об’єднання “Військо Запорозьке”. Першим отаманом “Микитинської Січі” обрано Віктора Дейнеку.

Але особливе значення набув козацький громадсько-патріотичний рух у Нікопольському регіоні після виходу у січні 1995 року Указу Президента України “Про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва”. Вже починаючи з квітня 1995 року, в Нікопольський край стали прибувати представники дитячих та молодіжних організацій з Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської, Чернігівської, Херсонської та інших областей за досвідом створення дитячо-юнацьких козацьких загонів та організації роботи літкових дитячо-юнацьких козацьких таборів. Такі табори традиційно створювалися на узбережжі Олексіївської затоки (історична річка Чортомлик).

Про це докладно писали не тільки місцеві засоби масової інформації, а й всеукраїнські видання, зокрема часопис “За вільну Україну” розмістив на своїх шпальтах наступні публікації: “Традиції козацькі живі!” (20 травня 1995 р.), “Козацький табір на Нікопольщині” (липень 1995 р.), “Нумо, джури!” (липень 1996 р.), “Там, де була Січ” та інші. І все ж, найбільш широкого визнання в Україні наш козацький край набув, починаючи з 1998 року, коли до керівництва Нікопольським районом прийшов В.О. Євтушенко. Другим документом, підписаним ним з початку роботи як голови райдержадміністрації стало розпорядження “Про відродження історико-культурної заповідної та ландшафтної території Нікопольського району”. І незабаром воно дало свої плоди. У серпні 2000 року збулася багаторічна мрія нікопольських патріотів: завдяки зусиллям В.О. Євтушенка та громадськості міста та району було здійснено повне поховання останків кошового отамана Війська Запорозького І.Д. Сірка та завершено реконструкцію меморіального комплексу біля його могили.

Хронометраж наступних подій в житті козацького товариства району сам по собі свідчить про їх значимість:

7 січня 2001 року в святковий День Різдва Христового біля меморіалу Івана Сірка відбулася Велика козацька Рада за участі чотирьох козацьких громадських організацій – Запорозьких Січей Нікопольського краю. У результаті їх об’єднання було створено “Військо Запорозьке Низове”, до якого 15 квітня 2001 року приєдналась і громадська організація “Микитинська Січ”. Кошовим отаманом “Війська” обрано голову Нікопольської райдержадміністрації Володимира Євтушенка.

Жовтень 2001 року: Проведено Всеукраїнську наукову конференцію “Історико-культурна спадщина Нікопольського району та проблеми історії запорозького козацтва”, за участі провідних наукових установ нашої держави: Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського (м. Київ) і його Запорізького відділення, Запорізького наукового товариства ім. Я.П. Новицького, Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І. Яворницького, Запорізького, Херсонського, Одеського і Бердянського державних університетів та інших установ.

Липень 2002р.: За ініціативи В. Євтушенка Військом Запорозьким Низовим при сприянні голови правління НВО “Трубосталь” О.І. Фельдмана було відряджено наукову експедицію на Соловецькі острови з метою вивчення останнього періоду життя славного кошового отамана Запорозької Січі Петра Івановича Калнишевського, який 25 років провів в ув’язненні в Соловецькому монастирі (з 1776 по 1801 рр.) і у віці 112 років закінчив там свої дні. У складі експедиції були директор Нікопольського регіонального відділення НДІ козацтва Інституту історії України НАН України В. Грибовський, заступник директора Нікопольського державного краєзнавчого музею, писар Війська Запорозького Низового М. Жуковський і провідний методист відділу культури Нікопольської райдержадміністрації, отаман “Микитинської Січі” А. Салюк.

Серпень 2002 р.: На всеукраїнському рівні Військом Запорозьким Низовим (козацьким товариством Нікопольського району) відзначено 350-річчя від заснування Чортомлицької Запорозької Січі. Урочистості відбулися на могилі Івана Сірка у с. Капулівка.

Жовтень 2002р.: Здійснюється серія заходів з нагоди свята Покрови Божої Матері та Всеукраїнських Днів козацької Слави під загальною назвою “Звідси воля розлилася”. Вдруге у Нікопольському районі відбулася всеукраїнська наукова конференція, присвячена дослідженню історії запорозького козацтва за темою “Чортомлицька (Стара) Запорозька Січ в історико-культурній спадщині Нікопольського району” Урочисто проведено біля меморіалу І. Сірка Велике козацьке Коло, в якому взяли участь підрозділи Січеславського крайового товариства Українського козацтва. Відбувся Всеукраїнський Фестиваль козацької пісні “Козацькому роду нема переводу”. В цей же час було публічно оголошено про відкриття Нікопольського регіонального відділення Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України.

Серпень 2003 р.: проведена друга наукова експедиція у складі представника козацької старшини “Війська Запорозького Низового” В. Грибовського до Соловецьких островів; ним укладено угоду з Соловецьким історико-архітектурним і природним музеєм-заповідником про музеєфікацію келії в комплексі Сушило Соловецького кремля, можливому місці ув’язнення П. Калнишевського.

Серпень 2005 р.: До 400-х роковин народження славного і нескореного кошового отамана Війська Запорозького І.Д. Сірка поблизу його могили відбулося велике театралізоване свято, під час якого проходили зйомки художнього фільму кіностудії ім. Довженка за романом Віктора Веретенникова “Запороги”

Листопад 2005 р. Проведення Всеукраїнської наукової конференції: “Іван Сірко в контексті дослідження феномену українського степового порубіжжя XVI-XVIII століття”

За 5 років свого існування Військом Запорозьким Низовим (козацьким товариством Нікопольського району) власним коштом здійснено публікації наступних книг з козацької тематики:

1. Матеріали Всеукраїнських наукових конференцій, що проходили в Нікопольському районі.

2. Колективна монографія “Нариси з історії Нікопольського району” (від найдавніших ча-сів до початку ХХ ст.). – Київ – Нікополь – Запоріжжя : РА Тандем-У, 2002.

3. Грибовський Владислав “Неопалима купина козацька”. Нікополь: Видавничий центр газети „Південна зоря”, 2002.

4. Грибовський Владислав. „Кошовий отаман Петро Калнишевський” Дніпропетровськ: Вид.-во “Пороги”, 2004.

5. Альманах „Козацька спадщина” (два випуски, видані у Запоріжжі та Дніпропетровську в 2004-2005 роках).

6. Великий Олександр. “Козацький словник школяра”, Дніпропетровськ: вид.-во ”Пороги”, 2001.

7. Салюк Анатолій. “Знай, люби, вивчай наш козацький край”. – Дніпропетровськ: Вид.-во “Пороги”, 2002.

То ж козацькі ідеї і нині живуть і розвиваються, виконують свою корисну суспільно значиму справу. Вони є тим осердям, на якому тримається українська національна свідомість, вони – відроджена душа нашої нації.